
Univerzita už nebude to, co dřív

Univerzita už nebude to, co dřív

LIDOVÉ NOVINY

19.1.2009, rubrika: Akademie, strana: 1, autor: RADKA KVAČKOVÁ

Česko chystá reformu vysokoškolského vzdělávání. V příštích dnech má vláda projednat výchozí materiál, který říká co a jak změnit příštím zákonem. Nese název Bílá kniha terciárního vzdělávání a my jsme o něm hovořili s Petrem Matějů, který vedl autorský tým.

LN Je vůbec potřeba reforma? Vždyť vysoké školy se požadavkům doby přizpůsobují i bez ní. A někteří akademici se proti navrhovaným změnám bouří.

Reforma vysokého školství neprobíhá jen u nás, ale i v dalších evropských zemích. Všechny vycházejí z toho, že se vysoké školství významem pro ekonomiku a pro společnost dostává do pozice strategického odvětví. Tomu je třeba přizpůsobit řízení, motivace i financování. Navíc další růst poptávky po vysokoškolském vzdělání, navzdory demografickému poklesu, nebude možné efektivně uspokojovat v rámci tradiční struktury vysokého školství.

LN Myslíte, že máme pořád ještě málo vysokoškoláků? Vždyť na vysokou školu odchází už každý druhý mladý člověk. V podílu vstupujících na vysoké školy se postupně blížíme evropskému průměru. V podílu dospělé populace s vysokoškolským vzděláním ještě dlouho budeme na jednom z posledních míst v OECD (Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj). Doháníme totiž vlak, který stále ještě zrychluje. Lze tedy očekávat, že lidé se začnou do škol vracet později.

LN Selský rozum říká, že masové vysokoškolské vzdělávání nemůže vést k ničemu jinému než k tomu, že se sníží náročnost.

Poptávku po vysokoškolském vzdělání nebude možné uspokojit prostým navyšováním počtu přijímaných. To by skutečně mohlo vést k poklesu kvality akademického vzdělání. Proto se musí změnit samotná struktura vysokého školství, která otevře mnohem rozmanitější vzdělávací příležitosti pro rozmanitější zástup zájemců o studium. Účelem je, aby byl mnohem větší podíl studentů bakalářských programů připravován nikoli na další studium v magisterském programu, ale spíše na výkon profese. Někdy se nedivím, že studenti prvních ročníků studium nezvládají, když na ně školy stále kladou teoretické požadavky z dob, kdy studovalo pouhých nejnadanějších 10 procent populačního ročníku. To je ale i problém středních škol.

LN Některí akademici si stěžují, že ze studentů se stanou klienti a že jde o likvidaci tradičního pojetí akademické obce. Co je špatného na tom, když se člověk bude chovat jako zákazník a škola s ním bude nucena solidně jednat? Každý si ale pod pojmem klient asi představuje něco jiného. Pojetí studenta jako klienta, nikoliv jako studenta-prosebníka, je dnes naprosto běžné v anglosaských vysokoškolských systémech, jejichž akademické obce neztratily nic na své svébytnosti nebo na akademických svobodách. Nejpřirozenějším způsobem, jak toho dosáhnout, je učinit rozpočty škol více závislé na poptávce uchazečů.

LN Ještě více než dnes?

Ano, protože dnes se peníze sice rozdělují podle počtu studentů, ale princip je silně rovnostářský. Poptávka se musí racionalizovat školným, třeba i velmi nízkým. Pak se může stát dobrým vodítkem i pro přidělování veřejných prostředků. Jde o to přidávat více tam, kam jsou uchazeči sami ochotni investovat: škole.

LN Má se podle vás vzdělávací nabídka řídit tím, co lidé chtějí studovat, nebo tím, co zrovna potřebuje ekonomika?

Nesmíme redukovat potřebu vzdělání na prostou poptávku trhu práce. To by byla velká chyba. Také proto Bílá kniha akcentuje jako regulační mechanismus především poptávku reprezentovanou dobře informovanými uchazeči s tím, že poptávka samotných firem se musí promítnout skrze zájem uchazečů. Systém nesmí fungovat tak, že nějaká firma

hlasitě zavolá či zalobuje a stát do nějakého oboru dovalí peníze, aby k jeho studiu studenty přitáhl. Firmy musí přesvědčit o zajímavosti či lukrativnosti oboru uchazeče o vzdělání. Většina studentů ví, co chce. Ví to přinejmenším lépe než nějaký úředník v nějaké komisi.

LN Nehrozí přebytek vysokoškoláků, tedy překvalifikovanost? Vždyť všichni říkají, že například finanční krize nejvíc ohrožuje „bílé límečky“.

Ukažte mi ty všechny. Rád bych je viděl. Běžte se zeptat na úřady práce, kolik tam mají vysokoškoláků a kolik těch ostatních. Mezinárodní analýzy jasně dokládají, že v naší zemi klesá ohrožení nezaměstnaností s rostoucí vzdělaností úrovní výrazněji než jinde. Finanční krize zatím zasáhla tzv. bílé límečky tam, kde začala krachem přebujelého bankovního a finančního sektoru. U nás naopak sekundárně vzniklá globální recese zasáhne spíše manuálně pracující s nižším vzděláním. Teprve nyní se ukáže, zda měli pravdu ti, kteří tvrdí, že práci snadněji seženou lidé s vyšším vzděláním, a tudíž vyšší flexibilitou, nebo lidé s nižším vzděláním v úzce definované kvalifikaci. LN Objevuje se námitka, že Bílá kniha nahrazuje příliš radikálně tradiční středoevropský model vysokého školství americkým. A že osoby bez jasné odpovědnosti vůči akademické obci, dokonce i bez členství v ní, budou mít nepřiměřené pravomoci.

Tradiční středoevropský model opouští stále více zemí. Je to společný jmenovatel reforem probíhajících v celé Evropě, která si uvědomuje, že s tradičním modelem v globální konkurenci neuspěje. Nový model je založen na tom, že akademické záležitosti spravuje prostřednictvím svých orgánů (senátů) akademická obec, zatímco institucionální záležitosti, zejména pak ekonomické agendy a strategické řízení škol, je více v rukou managementu, jehož představitelem je rektor školy.

Pokračování na straně II

Stát by měl přidávat tam, kde jsou studenti sami ochotni investovat. Tak by se dal podle Petra Matějů vyjádřit jeden z důležitých principů zamýšlené reformy terciárního vzdělávání.

Univerzita už nebude to, co dřív
Dokončení ze strany I

K tomu, aby rektor mohl tuto klíčovou roli úspěšně hrát, je nezbytné, aby nebyl fatálně závislý na vůli senátu, který - když nic jiného - jej prostě příště nezvolí. Proto by rektor neměl být volen jen senátem, ale spíše vybírán procedurou, která jej vyváže z extrémně silné závislosti na senátu. Ideální by zřejmě bylo klasické výběrové řízení před komisí, která by se skládala jak z členů správní rady, tak z představitelů akademické obce.

LN Nebude vzdělávání příliš podřízeno byznysu?

Obava, že správní rady budou mít příliš velké pravomoci, není namístě. Jejich role bude vymezena statuty vysokých škol, které - stejně jako návrhy na členství ve správních radách - budou podléhat doporučení Rady pro terciární vzdělávání a schválení ministerstvem školství. Takže žádné podřízení byznysu se nechystá. Příliš silná role samosprávy má dnes za následek přílišné rovnostářství mezi fakultami a uvnitř fakult. Je způsobené tím, že schopní a méně schopní mají v senátech stejný hlas. Třeba vedení Univerzity Karlovy neumí účinně čelit finančním problémům jedné z fakult, konkrétně pedagogické. Buď je fakulta dobrá a má ze školního balíku peněz dostat dost alespoň na solidní existenci, nebo je špatná a musí se změnit, v krajním případě zaniknout a studenty přenechat fakultám lepším. Již dnes lze vypozerovat, že největší rozdíly mezi příbuznými fakultami jsou v řízení studia a ve schopnosti dobře hospodařit.

LN Vy navrhuje, aby státní dotaci na studenta (normativ), dostávaly napříště i soukromé vysoké školy, které ji teď nedostávají. Veřejné vysoké školy se ovšem obávají, že v tom případě by se koláč dělil na víc dílů a ony by dostaly méně než dnes.

Pokud by se tento princip uskutečnil, soukromé vysoké školy by měly dostávat na studenta částku odpovídající normativu, který přes studenty bude přicházet na veřejné vysoké školy, avšak bez části normativu, která vznikne „rozpuštěním“ investičních prostředků. Tu budou logicky dostávat pouze veřejné školy. Současně lze nastavit pravidlo pro snižování příspěvku pro studenta soukromé vysoké školy v případě, že škola překročí určitou hranici účtovaného školného. To je princip, který dobře funguje v našem středním školství a není důvod, proč by stejně dobře nemohl fungovat v případě školství vysokého. Chápu ale námitku, že nebudouli mít veřejné vysoké školy možnost vybírat školné, dostanou se vůči soukromým školám do nevýhody. Proto navrhuje, aby tento princip byl uplatněn současně se zavedením školného na veřejných vysokých školách.

LN Může se stát, že státní dotace neboli normativ na studenta bude jiný třeba na jednu ekonomickou školu než na druhou?

Více peněz půjde podle Bílé knihy tam, kde bude větší zájem uchazečů a lepší kvalita vzdělání.

LN Kde všude se platí školné?

Podle posledního vydání Education at a Glance se žádné školné na veřejných vysokých školách neplatí pouze v osmi ze 30 členských zemí OECD. Jde o pět skandinávských zemí, Českou republiku, Polsko a Irsko. Všude jinde se v nějaké formě studenti na nákladech studia podílejí. V zemích, kde se školné platí, ale často zároveň existují účinnější systémy finanční pomoci studentům než v zemích, kde se školné neplatí. Finanční pomoc v případě potřeby studenta nekompensuje jen školné, ale usnadňuje i financování životních nákladů spojených se studiem. I to je princip, kterým se naše reforma inspiroje.

LN Jak vidíte výši školného v ČR?

Nemluvmе o školném, ale o odloženém školném, protože navrhuje školné, které by se splácelo až po absolvování školy a dosažení určitého (pravděpodobně průměrného) příjmu, a to jako určité procento z příjmu. Pokud jde o výši,

bude výsledkem pečlivého modelování příjmové návratnosti vzdělání v různých skupinách oborů, ale myslím si, že pro začátek by roční školné nemělo překročit částku odpovídající zhruba průměrnému měsíčnímu příjmu vysokoškoláka v daném oboru v prvních pěti až deseti letech po absolvování.

LN Takže vodítkem by měla být výnosnost studia, a nikoliv náklady školy na výuku, které jsou například na medicíně podstatně vyšší než třeba na právech ?

Limity pro školné by měly být stanoveny pro skupiny oborů podle příjmové výnosnosti vzdělání v oboru na trhu práce. Jde o to, aby nákladově drahé obory (technika, některé přírodní vědy, chemie, lékařství atd.) nebyly školným odvozeným od nákladů znevýhodněny. I při stanovení stropů ale školné bude fungovat jako důležitý poptávkový a hlavně informační signál a bude sloužit jako regulační zpětná vazba. Zda se škola odhodlá jít se školným až na samotný strop, bude záviset na tom, jak na její školné v porovnání s jinými školami zareagují uchazeči.

LN Nebojíte se, že splácení školného bude mít vliv na populační křivku? Vždyť přijde do doby, kdy mladí lidé zakládají rodiny, berou si hypotéky. Pokud jim k tomu přibude splácení školného, možná si nebudou moci dovolit mít víc než jedno dítě...

Školné splácené podílem z platu tento efekt mít nebude. Už proto, že ti, kteří se nedostanou přes částku stanovenou pro zahájení splácení, splácet nebudou.